

”STEAUA ROȘIE” – THE VOICE OF THE COMMUNIST PERIOD IN THE MUREȘ COUNTY

Angela Precup, PhD, ”Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca

Abstract: The local newspaper Steaua roșie (The Red Star) represents the voice of an epoch, recording in different notes all the phases of the Romanian communism, beginning with the periods of a relative ideological calm (1953-1957, 1960-1971) and ending with the times of extreme limitation in the freedom of speech (1958-1959, 1971-1974, the 80s). Besides these discursive variations, Steaua roșie was the first Romanian daily newspaper in the Mureș county, accompanying as an informative axis the life of the local community for almost four centuries. Like all the publications of the communist period, the political and informative content of Steaua roșie was set in a centralized manner by the communist structures specialized in censorship and propaganda, transforming the local and national relevant information in pretexts for the ideological manipulation. But the element which individualized the publication among the similar local appearances of the period was the intercultural cohabitation and communication, determined by the social and cultural particularity of its distribution area: The Autonomous Hungarian Region, an administrative structure set by the communist regime between 1952-1968, to prove the respect and fair treatment granted to all the ethnic in Romania, in this case, to the Hungarian population in the old Szeklers' centre of Mureș.

Keywords: Mures, The Autonomous Hungarian Region, communism, intercultural communication, press.

Steaua roșie reprezintă în istoria presei mureșene vocea unei epoci, care a înregistrat prin modulații variate toate etapele comunismului românesc, de la perioada stalinizării care a marcat sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50, la perioadele de relativ calm ideologic dintre 1953-1957 și 1960-1971, până la cele de limitare extremă a libertății de exprimare între 1958-1959, 1971-1974 și apoi perioada anilor '80 care, contrar intențiilor regimului de consolidare a dictaturii lui Nicolae Ceaușescu a pregătit de fapt, prin agresivitatea opresiunii, căderea acestuia. Dincolo de discursul politic impus de-a lungul acestor perioade, *Steaua roșie*, primul cotidian românesc din județul Mureș¹, a însoțit ca o coordonată viața comunității mureșene timp de aproape patru decenii.

Regiunea Autonomă Maghiară – exemplul bunei comunicări interculturale în comunism

Organizarea administrativ-teritorială a județului Mureș a suferit în perioada comunistă modificări importante. Regiunea Mureș dintre anii 1950-1952 a devenit în 1952 Regiunea Autonomă Maghiară cu reședința la Târgu Mureș. În 1960, aceasta devenea Regiunea Mureș - Autonomă Maghiară, menținută până la reorganizarea administrativ-teritorială din 1968, când a fost creat județul Mureș.

După proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947 și până în 1989, în județul Mureș au apărut 23 de publicații în limba română sau bilingve. Numărul lor redus corespundea sistemului centralizat al presei comuniste, compensat de-a lungul timpului prin

¹ *Steaua roșie* a fost în istoria presei mureșene prima publicație cu apariție cotidiană în adevăratul sens al cuvântului, prin existența sa de aproape patru decenii. Din această perspectivă, prima încercare locală de apariție cotidiană înregistrată la sfârșitul anului 1933 și începutul anului 1934 prin intermediul ziarului bilingv *Mureșul – A Maros* rămâne un experiment cu valoare simbolică prin existența sa de doar șase numere.

longevitatea unor publicații, precum cotidianul *Steaua roșie* (1952-1989). Încadrarea publicațiilor în categoriile presei culturale, școlare, politice, informative sau specializate e greu de operat din cauza ideologiei perioadei și a sistemului său propagandistic, ce transforma orice apariție într-una mai mult sau mai puțin politică. În ceea ce privește publicațiile de informare generală, conținutul publicației *Steaua roșie* susține încadrarea lor într-o categorie-hibrid a publicațiilor politico-informative, concentrate mai mult pe particularizarea discursului comunist general în contexte ale actualității locale decât pe informarea promptă și obiectivă.

La nivel discursiv, leitmotivul perioadei comuniste în privința relațiilor româno-maghiare era „înfrățirea” care reunește în jurul său o întreagă pleiadă de sintagme adiacente aparținând limbajului de lemn specific perioadei: „naționalități conlocuitoare”, „aspirații și idealuri comune”, „fratele popor maghiar”, „înțelegere tovărășească”. Retorica perioadei impunea susținerea dialogului cultural româno-maghiar ca pe o îndatorire patriotică, oferind ca instrumente ale comunicării în masă publicații – pereche, precum *Steaua roșie* – *Vörös Zászló* (*Steagul roșu*), cu două variante, română și maghiară, în același spațiu geografic și cultural de apariție.

În 6 aprilie 1951 a apărut la Târgu-Mureș publicația maghiară oficială *Vörös Zászló* (*Steagul roșu*), organul Comitetului Regional al PMR și al Sfatului Popular al Regiunii Autonome Maghiare, urmată în 1952, de apariția perechii românești a publicației, *Steaua roșie*. Tânărul regim comunist deschidea astfel calea unui paralelism care a stat în deceniile următoare și la baza creării instituțiilor culturale la Târgu-Mureș (precum Teatrului Național Târgu-Mureș). Înființarea mai întâi a instituției maghiare în cadrul acestor „perechi” instituționale respecta tradiția maghiară a orașului dar sublinia la nivelul mentalului colectiv și importanța comunității românești într-un oraș tradițional maghiar, precum Târgu Mureșul, aflat într-un disimulat dar continuu proces de românizare în timpul perioadei comuniste.

***Steaua roșie* - primul cotidian românesc la Târgu Mureș**

Steaua roșie a apărut la 3 septembrie 1952, ca reflecție românească a publicației oficiale locale *Vörös zászló*, având în primii opt ani o apariție bisăptămânală care continua tradiția gazetei locale *Ardealul Nou* dintre anii 1946-1952.

Steaua roșie a devenit cotidian din 28 decembrie 1960. Coordonată la început de Alexandru Rațiu, *Steaua roșie* l-a avut din iulie 1958 ca redactor-șef pe Pop V. Ion.²

Conform discursului politic al perioadei, axat pe subminarea valorilor anterioare comunismului și pe exacerbarea valorii importurilor sovietice în toate domeniile, *Steaua roșie* debutează în 1952 într-un registru antitetice față de presa perioadei interbelice, pentru a pune în opoziție două lumi: cea rea, anterioară comunismului, și cea bună („lumea nouă”), comunistă. Conform atribuțiilor conferite întregii prese de ideologia perioadei, prioritatea publicației era la debut construirea percepției negative a publicului asupra societății românești interbelice și a presei sale – „un bun în mâna clasei exploatare și un mijloc de ținere a maselor în bezna neștiinței” spre deosebire de presa comunistă care se dorea „un bun al milioanei de oameni ai muncii” oglindind „elanul revoluționar” al acestora³ și având „un rol uriaș ca organizator,

² Dimitrie Poptămaș, Mózes Júlia, *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972*, Târgu-Mureș, Ed. Tipomur, 2000, p. 201.

³ Pentru îmbunătățirea difuzării presei, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 83, 24 iunie 1953, p. 1.

agitator și propagandist colectiv.”⁴ Conform acestei viziuni, publicațiile din perioada de început a comunismului, între care și *Steaua roșie*, au dezvoltat o adevărată obsesie pentru difuzarea presei la timp și la un număr cât mai mare de cititori. Răspândirea gazetei era în acest context o dovadă de atitudine civică, după cum scria *Steaua roșie* în 1953: „Problema difuzării presei nu trebuie să preocupe numai organele de resort. Ea trebuie să fie o preocupare pentru toți oamenii, fie muncitori, țărani muncitori sau intelectuali, studenți sau elevi.”⁵

Conviețuirea româno-maghiară, temă predilectă a presei mureșene în comunism, folosea intens literatura și cultura drept instrumente de consolidare a frăției româno-maghiare, iar exploatarea creației în scop ideologic accentua firesc, funcția politică a produsului literar. Școala era supusă în aceeași măsură propagării argumentelor și dovezilor „înfrățirii”: „Interesul tineretului maghiar pentru studiul limbii române e un lucru firesc, e rodul înțelepteii politice a partidului în problema națională. La fel ca și colegii lor români sau de alte naționalități, tinerii maghiari se bucură astăzi de drepturi egale, alături de părinții lor susțin din toată inima și participă la opera de construire a socialismului.”⁶

În realitate, în spatele discursului oficial s-a ascuns mereu politica de românizare a orașelor maghiare precum Târgu-Mureșul, a cărui particularitate etnică l-a consacrat și în comunism drept reședința spirituală a maghiarimii din România, mai întâi în cadrul Regiunii Autonome Maghiare, iar după 1960, în cadrul Regiunii Mureș – Autonome Maghiare. Iată cum își amintea scriitorul Dan Culcer atmosfera etnică din Târgu Mureșul anilor '60: „Eu îmi aduc aminte, în Târgu Mureș, în 1963, când am sosit, încet-încet singurul criteriu de selecție pentru a răspunde altei selecții de același tip care s-a practicat în anii '50 – nu mai era acela că e bun, prost, deștept, cinstit, moral sau profesionist, ci că e român, ca să se opună celeilalte categorii. Din aceste motive, în județul Mureș au fost promovați escroci numai pentru că erau români, pentru că aparțineau unui clan venit din cutare sau cutare sat.”⁷

Politica oficială de protecție a drepturilor minorităților era atent subliniată și în 1968, în contextul desființării regiunilor și introducerii organizării administrativ-teritoriale în județe, când explicațiile oficiale includeau precizarea că „În localitățile unde, alături de români, trăiesc naționalități conlocuitoare, se va asigura folosirea limbii materne a acestora în administrația de stat, în școli, în instituții de cultură, deplină posibilitate pentru toți oamenii muncii de a beneficia de drepturile cetățenești, pentru afirmarea nestingherită a personalității și aptitudinilor tuturor cetățenilor.”⁸ În fapt, diminuarea și chiar ștergerea diferențelor istorice și culturale în scopul conturării unui profil unic al comunistului român (indiferent de naționalitate) reprezenta cheia regimului spre o utopică uniformitate și egalitate, după cum o arată și discursurile șefului statului referitoare la situația județului Mureș: „Pe meleagurile acestea muncesc și trăiesc de veacuri laolaltă români, maghiari, germani și alte naționalități. Ei au construit împreună tot ceea ce s-a realizat pe aceste pământuri, au îndurat împreună (s.n.) asupra și exploatarea, au dus lupte comune împotriva asupritorilor. [...] Se poate

⁴ *Mai multă atenție sesizărilor critice*, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 107, 16 septembrie 1953, p. 3.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ștefan Izsák, *Învață cu drag limba română*, în *Steaua roșie*, anul VII, nr. 653, 22 noiembrie 1958, p. 5.

⁷ Alexandru Cistelean, *15 dialoguri critice*, Ed. Aula, Brașov, 2005, pp. 72-73.

⁸ *Propunerile Comisiei Centrale de partid și de stat cu privire la organizarea județelor și municipiilor*, în *Steaua roșie*, anul XX, nr. 11 (3.054), 14 ianuarie 1968, p. 1.

spune că această frăție și unitate în lupta și munca pentru socialism și comunism constituie o uriașă forță creatoare care asigură mersul înainte.”⁹

Activitatea cotidianelor *Steaua roșie* și *Vörös Zászló* era periodic analizată de organele județene de partid, care tratau presa ca domeniu distinct de observație în cadrul conferințelor regionale de partid. Pe principiul obsesiv al „folosirii sistematice a criticii și autocriticii”, conferința de partid a Regiunii Autonome Maghiare constata astfel în aprilie 1953 că publicațiile locale *Vörös Zászló* (*Steagul roșu*) și *Steaua roșie* aveau multe de îmbunătățit din cauza articolelor de „un nivel ideologic și publicistic destul de scăzut” ceea ce conducea la concluzia că „biroul comitetului regional subapreciază presa și rolul ei, nu se îngrijește serios de întărirea redacțiilor cu cadrele necesare și nu asigură îndrumarea sistematică a presei.”¹⁰

Mai târziu, în martie 1975, organele județene de partid remarcă un progres substanțial în privința îndeplinirii funcției propagandistice de către cele două ziare, mai ales în urma activității electorale derulate înaintea alegerilor din 9 martie 1975, când Biroul Comitetului județean de partid aprecia că „ziarele locale și-au adus o importantă contribuție la mobilizarea oamenilor muncii din județul Mureș pentru îndeplinirea obiectivelor economice, social-politice și cultural-educative ce au revenit județului din documentele Congresului al X-lea și Conferinței Naționale. [...] În același timp, Biroul a apreciat că ziarurile au susținut cu rezultate bune, în forme și modalități concrete campania electorală, acțiunile desfășurate de Comitetul județean de partid pentru realizarea la un înalt nivel calitativ a sarcinilor în industrie, agricultură, construcții, în întreaga activitate economico-socială și politico-educativă de formare a omului nou.”¹¹ În fine, la împlinirea a 25 de ani de apariție, publicațiile *Steaua roșie* și *Vörös Zászló* primeau recunoașterea deplină „ca tribune de afirmare a principiilor eticii și echității socialiste, alături de întreaga presă comunistă din România”, dovedindu-se „demne continuatoare ale tradițiilor presei muncitorești și revoluționare.”¹²

Steaua roșie a debutat, ca întreaga presă a perioadei, într-un registru tematic acaparat de epoca angajamentelor și a depășirilor de plan care configurează specific conținutul primei pagini, impus de ideologia perioadei, reflectată până în cele mai mici segmente ale vieții economice și sociale a comunității. În discursul general legat de stadiul îndeplinirii sarcinilor, orice eveniment local devenea o realizare pe linia trasată de partid și de stat, noile succese în producție sau aniversările din viața partidului anulând agresiv orice ale preocupări sau subiecte de presă.

Știrile internaționale reflectă la începutul anilor '50 preponderent actualitatea din URSS și din țările vechiului bloc comunist și inserează vești din lumea occidentală doar pentru a le reinterpretă ca exemple negative din lumea capitalistă: *Puternice greve în țările capitaliste*¹³, *Încă 2000 de muncitori francezi aruncați în stradă*¹⁴, *Evenimente istorice în viața poporului chinez*¹⁵, *Mizeria oamenilor muncii din țările capitaliste*¹⁶. La mijlocul anilor

⁹ *Tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut ieri o vizită de lucru la Târgu-Mureș*, în *Steaua roșie*, anul XXV, nr. 243 (4.838), 14 octombrie 1973, p. 2.

¹⁰ *Conferința de partid a Regiunii Autonome Maghiare*, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 61, 4 aprilie 1953, p. 3.

¹¹ *Ședința Biroului Comitetului județean de partid*, în *Steaua roșie*, anul XXVII, nr. 69 (5.282), 23 martie 1975, p. 1.

¹² *Revista revistelor*, în *Vatra*, anul V, nr. 1 (46), ianuarie 1975, p. 2.

¹³ *Steaua roșie*, anul II, nr. 37, 10 ianuarie 1953, p. 4.

¹⁴ *Idem*, anul II, nr. 36, 7 ianuarie 1953, p. 4.

¹⁵ *Idem*, anul II, nr. 47, 14 februarie 1953, p. 2.

'60 actualitatea internațională se regăsește și în *Comentariul zilei*, în grupajul *Telegrame* creat la sfârșitul decadei (redenumit *Telex* la mijlocul anilor '70) sau în pagina specializată *Actualitatea internațională*.

Între subiectele dominante ale primului deceniu de apariție se numără „lupta pentru pace” (derulată prin intermediul unor comitete însărcinate cu „mobilizarea maselor largi ale oamenilor muncii în marea luptă pentru întărirea frontului păcii”¹⁷), aniversările instaurării noului regim (prin marcarea timpului trecut de la abolirea monarhiei „care a stăpânit bogății uriașe și a slujit drept centru de atracție pentru toate forțele reacționare”¹⁸), abolirea chiaburilor (prin exemple concrete menite să arate că „poftele de câștig ale viperei de chiabur au fost îngădite prin politica statului nostru de democrație populară”¹⁹). Portretele primei pagini ilustrează în anii '50 fie figuri centrale din viața partidului, fie anonimi remarcați în cadrul procesului de producție, „frunțași în întrecerea socialistă” prezentați ca exemple, după modelul gazetelor de perete din întreprinderi care făceau parte din presa comunistă, având „un rol deosebit de important în educarea maselor în spiritul patriotismului și internaționalismului proletar.”²⁰

Încă de la început, ziarul a pus un accent deosebit pe contribuția corespondenților voluntari, proveniți din rândurile muncitorilor sau ale conducătorilor diferitelor structuri de partid, întreprinderi și instituții județene sau locale. În primii ani ai publicației, ponderea crescută a corespondențelor era corelată cu numărul redus al articolelor semnate, fie de către redactori, fie de către corespondenții ad-hoc, considerați de redacție „aceste rădăcini adânci ce dau tăria unei redacții.”²¹ Urmând o hotărâre a Comitetului Central al PMR referitoare la extinderea corespondenților ziarului *Scânteia* în toate întreprinderile, instituțiile și gospodăriile colective, *Steaua roșie* a organizat în 1953 consfătuiri periodice cu corespondenții „muncitori și țărani muncitori activi, care scriu în mod regulat articole și informații pentru presa noastră centrală și regională”, dând dovadă de „vigilență revoluționară, combativitate și spirit critic față de lipsurile constatate în viața de partid, de stat sau publică.”²² Saltul corespondenților ad-hoc la statutul de „comandanți ai opiniei publice” se făcea apoi prin „ridicarea neîncetată a nivelului lor ideologic, politic, cultural și profesional.”²³ La sfârșitul anilor '50, corespondențele voluntare din județ sunt tot mai numeroase, în spiritul excesului de zel care ilustra atitudinea omului nou. Mai reduși numeric în anii '70, corespondenții își păstrau locul privilegiat în economia redacției prin importanța conferită relatărilor și prin concursurile organizate pentru încurajarea acestui tip de colaborare voluntară.²⁴

Discursul și modelele staliniste se reflectă în perioada de început a ziarului în titluri precum *Spre noi succese în noul an* sau *Ne vom spori elanul în muncă*, pentru realizarea

¹⁶ Idem, anul II, nr. 51, 28 februarie 1953, p. 4.

¹⁷ *Din activitatea comitetelor de luptă pentru pace*, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 37, 10 ianuarie 1953, p. 2.

¹⁸ Al. Moghioroș, secretar al CC al PMR, *Cinci ani de la Proclamarea Republicii Populare Române*, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 36, 7 ianuarie 1953, p. 2.

¹⁹ *Chiaburul sabotor să fie deferit neîntârziat justiției*, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 36, 7 ianuarie 1953, p. 3.

²⁰ *Pentru ridicarea continuă a nivelului gazetelor de perete*, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 60, 1 aprilie 1953, p. 1.

²¹ *Poșta redacției*, în *Steaua roșie*, anul VII, nr. 582, 19 martie 1958, p. 4.

²² Ioan Almășan, *Cum îndrumă Comitetul Raional de partid Reghin munca corespondenților de presă*, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 38, 14 ianuarie 1953, p. 3.

²³ Ibidem.

²⁴ *Prietenii apropiați ai ziarului*, în *Steaua roșie*, anul XXV, nr. 232 (4.927), 2 octombrie 1973, p. 1.

căroră redactorii sau corespondenții voluntari ai ziarului sunt tot timpul prezenți „cu carnetul de reporter” prin întreprinderile locale. Portretele fruntașilor în muncă împânzesc paginile publicației, servite cititorilor ca modele comportamentale care conduc treptat spre conturarea portretului invariabil al personajului „fruntaș”.

În spiritul „critic” al epocii se dezvoltă și obsesia legată de numărul scrisorilor primite de la cititori, în scopul legitimării unei legături autentice între emițătorii și receptorii textului jurnalistic, transpuse în rubrica permanentă *Scrisori către Steaua roșie*. Pentru a sublinia eficiența redacției în sesizarea unor nereguli, crește și importanța unor rubrici precum *Pe urma materialelor publicate în Steaua roșie*, *Fapte și comentarii* sau *Notă*, care semnaleză aspecte negative ale realității. Spre sfârșitul anilor '50 se remarcă treptat apariția timidă a unui spirit critic real, ilustrat de M. Petra în rubrica *Foileton*, axată pe redarea literară a unui aspect al realității, sau în articolele cu tonalitate de editorial semnate de Gh. Tocaciu. În acest spirit mai apropiat de autenticitatea informației și într-un context politic favorabil, conținutul ziarului *Steaua roșie* se apropie tot mai mult începând din 1960 de realitate, prin texte mai dense și mai variate, completate prin paginația mai riguroasă și prin înmulțirea articolelor de relevanță locală.

Anii '60 marchează astfel o reînnoare a legăturii presei cu viața reală, prin ponderea mai mare a subiectelor de relevanță locală și prin atingerea unui anumit grad de libertate în alegerea subiectelor și a modului de reflectare a acestora. Este perioada reabilitării reportajului, interviului și caricaturii. La mijlocul deceniului, editorialul revine în paginile cotidianului *Steaua roșie* sub forma rubricii *Comentariul zilei*, dedicată analizei evenimentelor internaționale din perspectiva României.

Progresul înregistrat în anii '60 în ceea ce privește gradul libertății de exprimare față de deceniul anterior este ilustrat și de tabletele critico-satirice semnate de Gh. Tocaciu, care iau în vizor comportamentul unor mici conducători de întreprinderi locale, personaje stereotipe ale perioadei. Stilul caragialesc al tabletei corespundea reinterpretării lui I. L. Caragiale drept „contemporanul” regimului, în scopul ridiculizării și subminării democrației prin vocea acestui critic de autoritate al moravurilor societății românești din a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX. Un alt exemplu de tabletă cu tematică socială regăsim în paginile ziarului *Steaua roșie* în 1969 sub titlul *O clipă, vă rog!* asemănătoare unui instantaneu fotografic surprins printr-un scurt text care critică detalii ale vieții cotidiene.

La sfârșitul anilor '60, spre deosebire de perioada anterioară de îndoctrinare intensivă, regăsim în cotidianul *Steaua roșie* mostre de jurnalism autentic, ce echilibrează articolele politice, făcând loc pe prima pagină textelor cu reală relevanță informativă locală. Astfel se explică apariția unor rubrici care fie și numai prin denumirea lor, sugerează o evidentă schimbare pozitivă a discursului: *Ancheta noastră*, *Fotocritică*, *Timpul cetățeanului*, *Văzute și auzite*. Apare rubrica *Opinii*, conținând instantanee critice ale actualității, iar rubricile *Ancheta noastră* și *Interviul nostru* câștigă spațiu pe prima pagină.

Acest liberalism controlat, transpus jurnalistic în texte care constituie notele pozitive ale presei comuniste mureșene, se prelungește până la începutul anilor '70, susținut de sloganul „revoluției culturale” care marchează în această perioadă peisajul vieții românești în ansamblu.

La mijlocul anilor '70, conținutul ziarului *Steaua roșie* creionează deja mentalitatea comunistă centrată pe bifarea sarcinii. Pe prima pagină reapare, în maniera anilor '50, *Panoul*

de onoare al fruntașilor în producție „însuflețiți de vibranta chemare adresată întregii națiuni de secretarul general al partidului”²⁵, acompaniat de laitmotivul depășirilor de plan. Discursul oficial recuperează agresiv spații largi în paginile ziarului, pe măsură ce presa sfârșitului anilor '70 și a anilor '80 era invadată de cultul Nicolae Ceaușescu, reflectat în marcarea obsesivă a aniversărilor conducătorului și partidului, în cuvântările redate exhaustiv, în graficele cotidiene de reprezentare a creșterilor de producție și în teoriile despre creșterea nivelului de trai, în consumul „rațional” al energiei, în modernizarea producției și în educația tineretului, obligând cititorul la o lectură fotografică în scopul detectării micilor pasaje de informație reală.

Sub presiunea ideologică a perioadei, editorialul se diluează, pierzându-și rolul în economia publicației, înlocuit de principalul articol propagandistic al ediției care multiplică obsesiv formulele stereotipe de prezentare și interpretare. În fapt, din cauza prezenței intertextuale a aceluiași unic „semnatar” de-a lungul întregii perioade comuniste, editorialul și-a pierdut identitatea consacrată în perioada interbelică ca gen-vedetă al presei românești.

Reportajul comunist, o umbră nedemnă a variantei sale interbelice, nu diferea nici el prea mult de la o situație la alta, reflectând de cele mai multe ori numeroasele vizite ale liderilor de partid în teritoriu, un text care, prin formulele fixe de exprimare și concluziile prestabilite, putea fi redactat practic în prealabil. Cele mai multe resurse în acest sens le mobilizează marile evenimente locale corelate cu festivismul perioadei, cum este cazul manifestației de 1 mai 1960 la Târgu-Mureș, relatată de *Steaua roșie* printr-un amplu reportaj care, făcând abstracție de subiect și discursul propagandistic specific, respecta rigorile compoziționale ale genului, beneficiind de o ilustrare generoasă care surprindea momentele-cheie ale evenimentului precum defilarea gărzilor militare și muncitorești, carele alegorice, dansurile populare și mulțimea ovaționând bilingv.²⁶ Acest reportaj de întreprindere sau de eveniment e dublat treptat de un alt tip de reportaj, cu aspect documentar, mai apropiat de forma literară, având de obicei subiecte turistice. Astfel, în ambalajul aparent impenetrabil al genului, se remarcă sporadic și breșe de jurnalism autentic, printr-o serie de reportaje care, pentru a evita rigorile impuse de tematica oficială, împingeau textul mai aproape de reportajul literar, atât în formă cât și în conținut, relatând într-un mod inedit în special evenimente culturale sau secvențe din viața comunității.

Știrea, la început simplu pretext de argumentare ideologică, câștigă în relevanță de-a lungul anilor '60, prin accentuarea conținutului informativ în defavoarea conținutului discursiv, devenind treptat genul jurnalistic care a permis ziaristilor să-și exercite profesia în comunism, în limitele impus de sistem.

Cultura și sportul, transpuse în forme adaptate idealurilor perioadei, au reprezentat de-a lungul celor aproape patru decenii de apariție de ziarului *Steaua roșie* domenii cu o condiție aparte, care le-a conferit o prezență constantă, prin conceptele dominante ale culturii și sportului de masă: „În comunele și satele Regiunii Autonome Maghiare se desfășoară o intensă muncă cultural-educativă. În cele 483 de cămine culturale și 98 de colțuri roșii din gospodăriile agricole colective, țăranii muncitori se adună zi de zi, pentru a acumula noi cunoștințe din tezaurul culturii noastre naționale și al culturii sovietice. [...] În cadrul

²⁵ *Oamenii muncii din județul nostru întâmpină alegerile de la 9 Martie cu succese de seamă în înlăturirea cincinalului înainte de termen*, în *Steaua roșie*, anul XXVII, nr. 9 (5.222), 12 ianuarie 1975, p. 1.

²⁶ *Marea demonstrație de 1 Mai a oamenilor muncii*, în *Steaua roșie*, anul IX, nr. 804, 4 mai 1960, p. 3.

căminelor culturale și al colțurilor roșii trebuie să se desfășoare o intensă activitate pentru combaterea misticismului, superstițiilor, birocratismului și naționalismului burghez.”²⁷ În acest registru, orice modalitate de petrecere „cu folos” a timpului liber se putea încadra în categoria acțiunilor culturale ale clasei muncitoare, „fie că în cadrul unei formațiuni artistice învață un nou dans sau cântec, fie că citesc o carte de la bibliotecă, fie că asistă la cursurile de minim tehnic sau la lecțiile liceului seral.”²⁸

În 1965, unul dintre liderii perioadei, Emil Bodnăraș, explica la Târgu-Mureș concepția partidului despre literatură și artă, promovate drept „arme de luptă pentru propagarea a tot ceea ce este nou și valoros, pentru combaterea a tot ceea ce este negativ și retrograd.”²⁹ În același context, scriitorul Sütő András, redactorul-șef al revistei *Új Élet (Viață nouă)* înființată în 1958 la Târgu-Mureș, adăuga că „este bine și necesar ca artistul să-și pună în opera de artă toată personalitatea și individualitatea, dar opera sa va fi valoroasă în măsura în care va exprima realitățile în care trăiește. Adevăratul scriitor încearcă să creeze ceva durabil, nu în funcție de diversele curente literare, ci de ceea ce-i poruncește realitatea.”³⁰ O realitate în care literatura, ca și presa, depindeau așadar de gradul de acceptare a „poruncii”.

Cu prilejul unor întâlniri ale scriitorilor Marin Preda și Ion Vlasie cu cititorii din Târgu-Mureș, în noiembrie 1970, în contextul politico-social mai relaxat al perioadei, „funcția socială a literaturii” era definită prin „lărgirea orizontului de influență a cărții asupra oamenilor societății noastre socialiste.”³¹ La rândul său, Zaharia Stancu, președintele Uniunii Scriitorilor, spunea în cadrul unei șezători literare comune organizată la Târgu-Mureș de revistele *Viața românească* și *Igaz Szó (Cuvântul adevărat)* că „sensul major al literaturii noastre rezidă tocmai în creionarea, în diverse tehnici și maniere, a omului zilelor noastre, a realității socialiste, cu toate implicațiile majore pe care le incumbă un astfel de edificiu, o astfel de societate.”³²

Începând de la mijlocul anilor '60 secțiunea culturală a ziarului *Steaua roșie* e îmbogățită de colaborarea cu Cenaclul „Liviu Rebreanu” din Târgu-Mureș, cu o activitate literară susținută, reflectată la sfârșitul decadei în prezențe notabile ale unor autori precum Mihai Sin, Romulus Guga, Dan Culcer, Bujor Dâșoreanu, Zeno Ghițulescu, Valeriu Nițu, Viorica Mereuță, Mara Nicoară în revistele *Tribuna*, *România literară*, *Luceafărul*, *Ramuri* și *Steaua*.³³ Această efervescență culturală s-a reflectat în 1969-1970 și în paginile suplimentului cultural creat de *Steaua roșie* în decembrie 1969, *Cadran mureșean*, publicația-laborator care a pregătit lansarea revistei *Vatra* în aprilie 1971.

Cronica teatrală ocupă un loc important în preocupările culturale ale publicației, prin reflectarea activității Teatrului Secuiesc de Stat din Târgu-Mureș, înființat în 1946 și completat cu secția română în 1962. Conform viziunii perioadei, repertoriul teatrului trebuia

²⁷ *Să întărim activitatea culturală la sate*, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 45, 7 februarie 1953, p. 1.

²⁸ F. M., *Își petrec cu folos timpul liber*, în *Steaua roșie*, anul IX, nr. 776, 27 ianuarie 1970, p. 5.

²⁹ *Lucrările Conferinței regionale de partid. Cuvântarea tovarășului Emil Bodnăraș*, în *Steaua roșie*, anul XVII, nr. 145 (2.260), 20 iunie 1965, p. 2.

³⁰ *Cuvântul tovarășului Andrei Sütő*, în *Steaua roșie*, anul XVII, nr. 146 (2.261), 22 iunie 1965, p. 2.

³¹ Atanasie Popa, Dan Culcer, Corneliu Câlțea, *Colocviu despre autori și cărți. Convorbire cu scriitorii Marin Preda și Ion Vlasie*, în *Steaua roșie*, anul XXII, nr. 268 (3.933), 14 noiembrie 1970, p. 3.

³² Atanasie Popa, *Sub semnul înfrățirii. Manifestări literare organizate de revistele Viața românească și Igaz Szó*, în *Steaua roșie*, anul XXII, nr. 278 (3.943), 26 noiembrie 1970, pp. 1, 3.

³³ *Cronica cenaclului literar „Liviu Rebreanu”*, în *Steaua roșie*, anul XXII, nr. 238 (3.903), 10 octombrie 1970, p. 3.

alcătuit pe teme de actualitate, stabilite pe criterii precum reflectarea unor realități din sectoarele reprezentative ale economiei (precum construcțiile) și a temelor dominante ale ideologiei perioadei.

Cel mai modern instrument propagandistic, cinematograful, beneficiază la rândul său de o atenție deosebită, ca și în cazul teatrului și al creației artistice în general, intelectualii perioadei fiind responsabili de „ampla acțiune de educare socialistă a maselor”.³⁴ Regimul promova astfel cinematografia „de actualitate”, considerată „o adevărată oglindă în care să se exprime sintetic, în formă artistică, rezultatele creației și eforturilor sale, și care totodată să facă cunoscute și peste hotare realizările noastre în construcția socialistă.”³⁵ Pe lângă articolele despre progresele cinematografului național, *Steaua roșie* a susținut o rubrică cinematografică permanentă, care beneficia de un spațiu extins și de critica autorizată a lui Zeno Fodor în prezentarea peliculelor aflate în proiecție la cinematografele din Târgu-Mureș și din județ, sau pe micile ecrane.

Promovarea sportului urmărea într-o manieră similară directivele naționale, conform cărora noul instrument de propagandă era susținut în scopul obținerii unei cât mai mari vizibilități publice, căci construirea unei alternative la «sportul burghez» oferea comuniștilor un avantaj în realizarea „prozelitismului politic” printre tineri.³⁶ Argumentele propagandei, construite pe aceeași opoziție cu perioada anterioară, menționau că „Dacă sub regimul burghezo-moșieresc cultura fizică și sportul constituiau un privilegiu al odraslelor claselor avute, sau erau practicate de un număr restrâns de profesioniști constituind în același timp un obiect de comerț, astăzi, prin grija partidului și guvernului ele au căpătat un caracter de masă.”³⁷ Treptat, sportul devine un instrument politic, angajat în furnizarea unor beneficii în planul imaginii internaționale a țării prin intermediul performanței.³⁸

În domeniul publicității, instaurarea comunismului a întrerupt extraordinara dezvoltare a domeniului din perioada interbelică, reflectată în veritabile campanii publicitare și în activitatea agențiilor bucureștene de publicitate, comparabilă cu cea a organizațiilor similare din țările vestice. Mai ales după naționalizarea mijloacelor de producție, subliniază Marian Petcu, activitatea publicitară a fost mult redusă întrucât „prin instituirea monopolului statului, nu mai exista o piață reală, concurențială, de unde și absența formelor de promovare a produselor și serviciilor.”³⁹ În anii '50, forma cea mai frecventă a textelor publicitare în *Steaua roșie* este cea a anunțului, și mai puțin a reclamei propriu-zise. Pe măsura deprecierei calității grafice a reclamei comerciale în această perioadă, se remarcă excesul de creativitate în realizarea textelor publicitare electorale, precum cele realizate în contextul alegerilor din 2 martie 1958. În martie 1960 apare rubrica de publicitate *Anunțuri*, cu o funcționalitate atât publicitară cât și utilitară, care ilustrează un progres compozițional și grafic la sfârșitul anilor

³⁴ *Intelectualii în ampla acțiune de educare socialistă a maselor*, în *Steaua roșie*, anul XXV, nr. 279 (4.874), 25 noiembrie 1973, p. 3.

³⁵ *Cinematografia, important mijloc de educare și elevare spirituală a omului*, în *Steaua roșie*, anul XXV, nr. 260 (4.855), 3 noiembrie 1973, p. 3.

³⁶ Maricel Ciobotaru, *Sportul - mijloc de implementare a comunismului în România*, în *Historia*, anul XI, nr. 109, ianuarie 2011.

³⁷ *Dezvoltarea Regiunii Mureș - Autonomă Maghiară în anii puterii populare*, Târgu-Mureș, 1961, p. 88.

³⁸ *Conducerea de către organele și organizațiile de partid a activității sportive de masă*, în *Steaua roșie*, anul XXV, nr. 240 (4.835), 11 octombrie 1973, p. 3.

³⁹ Marian Petcu, *Istoria jurnalismului și a publicității în România*, Ed. Polirom, Iași, 2007, p. 155.

'60 și începutul anilor '70. Deși presa perioadei recunoștea importanța cotidiană a reclamei, de a te lua „de mână, să te conducă într-un loc sau altul”⁴⁰, anii '70 de încheie cu un nou regres în compoziția și dispunerea reclamelor, amintind de forma anunțurilor publicitare de la începuturile publicației, cu text în exces și ilustrare grafică sărăcăcioasă sau inexistentă.

În planul ilustrației generale, *Steaua roșie* face trecerea de la ilustrația generică din paginile *Ardealului nou* (prin imagini generale reprezentând tineretul sovietic, colhozul sovietic, biblioteca sovietică, filmul sovietic etc.), la o ilustrație obiectivă legată de subiectul articolului și mai ales, la una de proveniență locală, ilustrând aspecte din viața comunității mureșene. Treptat, imaginile statice specifice anilor '50 sunt înlocuite cu imagini care reflectă subiectul relatării și chiar cu montaje tematice plasate pe prima pagină. Apărută în 1958 și menținută până în 1989, *Fotocronica* devine în 1960 una dintre rubricile permanente, surprinzând instantanee din actualitatea locală, națională sau internațională, însoțite de un scurt comentariu. La sfârșitul decadei, pe fondul unei relaxări și detașări a textului jurnalistic de exagerările doctrinare, rubrica e redenumită *Fotocritică*, imaginea surprinsă beneficiind și de un text explicativ al aspectelor negative semnalate.

Ziarul a debutat cu redactorii Vasile Câmpianu, Ioan Borda, Ioan Păcurar, Gavril Covaci, Aurel Mariș, Ilie Covrig și un număr mare de articole nesemnate. În a doua jumătate a anilor '50 s-a format la *Steaua roșie* prima generație de gazetari, alcătuită din ziariști al căror nume a devenit sinonim cu cel al ziarului grație unei activități extinse în cele mai multe cazuri de-a lungul a două-trei decenii: Gheorghe Tocaciu, Ștefan Izsák, Atanasie Popa, P. Popșor, I. Sima, Octavian Fekete, Ioan Păuș, Ernest Löb, Remus Câmpean, alături de care s-au regăsit numeroși alți angajați sau colaboratori precum T. Ștefănescu, I. Oprea, M. Petra, Ș. Iancu, V. Olteanu, Onisie Varvari, O. Hossu, Maria Arsene, Ernest Fazakas, Leonida Livadariu, Simion Ervin, V. Mera, P. Nica, Deaki Lorand, Florian Horz, P. Sorin, M. Maior, V. Nițu, Ioan Kapus, Gh. Mihai, Petru Nireșteanu, Szöllösi Martin, Romeo Pojan, Balosin Maria, Mihail Filimon, Vasile Pop, E. Moldovan, S. Traian, Petru Cireș, Ioan Bușcu, Iosif Huszar, Ioan Făgărășan, Jani András, Eugenia Mureșan, Ionel Olteanu, V. Iliescu, Gheorghe Bota, Szöllösi Martin, Emil Husar, T. Gheorghe, Simion Ilișan, Petru Varga, David Gheorghe, F. Mihail, Florin Mureșan, Emil Șerbănescu, R. Pojan, T. A. Enăchescu, Fábrián Lajos, Bartha János.

În a doua jumătate a anilor '60 și începutul anilor '70 se coagulează în redacția ziarului *Steaua roșie* a doua generație emblematică a publicației, cuprinzându-i pe Lazăr Lădăriu, Ioan Husar, Ioan Cismaș, Ion Ciurdaru, Mihai Bărdășanu, Petre Giurgiu, Dorin Borda, Gheorghe Bărbulescu, Zeno Fodor, Traian Gabor, Melian Băldeanu, Remus Câmpean, Ștefan Neagu, Constantin Croitoru, Makkai János, Mariana Florea, Vasile Orza, unii dintre cei mai longevivi ziariști angajați ai redacției, care au influențat evoluția publicației până la căderea regimului comunist și după aceea, contribuind la conturarea și ajustarea în timp a profilului acesteia.

Revolta Timișoarei devine vizibilă în paginile cotidianului *Steaua roșie* în 21 decembrie 1989, când ziarul publică discursul rostit de Nicolae Ceaușescu la radio și televiziune în încercarea de a-i convinge pe români că „Scopul acestor acțiuni antinaționale a fost acela de a provoca dezordine în vederea destabilizării situației politice, economice, de a crea condițiile dezmembrării teritoriale a României, distrugerii independenței și suveranității

⁴⁰ Lazăr Lădăriu, *Anunțul, afișul, reclama*, în *Steaua roșie*, anul XXVII, nr. 5 (5.218), 8 ianuarie 1975, p. 2.

patriei noastre socialiste.”⁴¹ O întreagă pagină de „moțiuni” de susținere și „declarații ale oamenilor muncii mureșeni” completau textul.

În numărul următor, din 22 decembrie 1989, în ultima sa apariție sub această denumire, *Steaua roșie* îndemna populația județului Mureș să răspundă faptelor „cu vădit caracter reacționar, antinațional, terorist” de la Timișoara, prin continuarea activității normale și prin constituirea la nivelul fiecărei întreprinderi sau unități economice a unor „formațiuni de luptă și apărare a avuției întregului popor, a ordinii și liniștii, a independenței, integrității și suveranității țării.”⁴² O zi mai târziu, publicația adopta noul nume *Cuvântul liber* – cotidian democratic mureșean, titrând: „Victoria este a poporului!”⁴³

Bibliografie

Antip, Constantin, *Contribuții la istoria presei române*, Uniunea Ziariștilor din Republica Populară Română, București, 1964.

Bocai, Mihai, *Vom fi, cu adevărat, purtătorii de cuvânt ai opiniei publice!*, în *Cuvântul liber*, anul XL, nr. 1 (9.853), 23 decembrie 1989, p. 1.

Cinematografia, important mijloc de educare și elevare spirituală a omului, în *Steaua roșie*, anul XXV, nr. 260 (4.855), 3 noiembrie 1973, p. 3.

Ciobotaru, Maricel, *Sportul - mijloc de implementare a comunismului în România*, în *Historia*, anul XI, nr. 109, ianuarie 2011.

Cistelecan, Alexandru *15 dialoguri critice*, Ed. Aula, Brașov, 2005.

Conferința de partid a Regiunii Autonome Maghiare, în *Steaua roșie*, anul II, nr. 61, 4 aprilie 1953, p. 3.

Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la posturile de radio și televiziune, în *Steaua roșie*, anul XL, nr. 301 (9.851), 21 decembrie 1989, p. 1.

Cuvântul tovarășului Andrei Sütő, în *Steaua roșie*, anul XVII, nr. 146 (2.261), 22 iunie 1965, p. 2.

Deletant, Dennis, *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, Buc., 1997.

Dezvoltarea Regiunii Mureș - Autonomă Maghiară în anii puterii populare, Târgu-Mureș, 1961, p. 88.

Lădăriu, Lazăr, *Anunțul, afișul, reclama*, în *Steaua roșie*, anul XXVII, nr. 5 (5.218), 8 ianuarie 1975, p. 2.

Lucrările Conferinței regionale de partid. Cuvântarea tovarășului Emil Bodnăraș, în *Steaua roșie*, anul XVII, nr. 145 (2.260), 20 iunie 1965, p. 2.

Man, Ioan Eugen, *Târgu-Mureș, istorie urbană. Anii 1945-1990 (IV)*, Ed. Nico, Târgu-Mureș, 2011.

Petcu, Marian, *Jurnalist în România. Istoria unei profesii*, Comunicare.ro, Buc., 2005.

---

⁴¹ *Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la posturile de radio și televiziune*, în *Steaua roșie*, anul XL, nr. 301 (9.851), 21 decembrie 1989, p. 1.

⁴² *Oameni ai muncii! Cetățeni ai județului Mureș!*, în *Steaua roșie*, anul XL, nr. 302 (9.852), 22 decembrie 1989, p. 1.

⁴³ Mihai Bocai, *Vom fi, cu adevărat, purtătorii de cuvânt ai opiniei publice!*, în *Cuvântul liber*, anul XL, nr. 1 (9.853), 23 decembrie 1989, p. 1.

Popa, Atanasie, *Sub semnul înfrățirii. Manifestări literare organizate de revistele Viața românească și Igaz Szó*, în *Steaua roșie*, anul XXII, nr. 278 (3.943), 26 noiembrie 1970, pp. 1, 3.

Popa, Atanasie; Culcer, Dan; Câlțea, Corneliu; *Colocviu despre autori și cărți. Convorbire cu scriitorii Marin Preda și Ion Vlasiu*, în *Steaua roșie*, anul XXII, nr. 268 (3.933), 14 noiembrie 1970, p. 3.

Poptămaș Dimitrie; Mózes Júlia, *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972*, Târgu-Mureș, Ed. Tipomur, 2000.

Rad, Ilie, *Incursiuni în istoria presei românești*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2009.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut ieri o vizită de lucru la Târgu-Mureș, în *Steaua roșie*, anul XXV, nr. 243 (4.838), 14 octombrie 1973, p. 2.